

Деякі аспекти концептуалізації феноменів успіху й невдачі американськими й українськими мовцями в когнітивно-психологічному контексті (на матеріалі даних психолінгвістичного експерименту)

У статті на основі даних психолінгвістичного експерименту проаналізовано деякі когнітивно-психологічні особливості концептуалізації феноменів успіху й невдачі носіями американської та української мовної свідомості в контексті проблем власне мотивації, мотивації досягнення, ціннісно-цільового блоку особистості, само-ефективності, екстернальних та інтернальних чинників реалізації/нереалізації запланованого, емотивних рефлексій на успішний і невдалий результат активності суб'єкта.

Ключові слова: успіх, невдача, локус контролю, екстернальність, інтернальність, мотивація, каузальна атрибуція, самоефективність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Закріплення когнітивістських позицій у сучасних гуманітарних дослідженнях відкриває невідомі сторінки в мовознавстві, які потребують комплексного міждисциплінарного розв'язання, що реалізується не лише через інтеграцію таких наук, як лінгвістика, психологія, філософія, логіка, когнітологія, а й притягнення внутрішньопредметних зв'язків, що найбільш продуктивно на часі здійснюється в лінгвокогнітивних дослідженнях [10, с. 7].

Про фундаментальну дисциплінарну схожість між лінгвокогнітологією та когнітивною психологією зазначає М. Ф. Алефіренко, зважаючи на подібність їхніх об'єктів, предметів і завдань, а також на їхні міждисциплінарні зв'язки. Ці зв'язки, розвиваючись на межі периферійних зон суміжних наук, не завжди призводять до наукових відкриттів, однак допомагають зруйнувати канони усталених науково-дослідних парадигм і стимулюють розширення та поглиблення пошукового простору [1, с. 231]. На сучасному етапі точаться, однак, дискусії з приводу дослідницьких стратегій, об'єктів, ракурсів та аспектів когнітивної психології та когнітивної лінгвістики через непримиренну полеміку між емпіриками та раціоналістами, експериментаторами й теоретиками, формалістами і функціоналістами [там само].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання взаємозв'язку і взаємозалежності категорій успіху та невдачі з мотиваційними аспектами діяльності та проблемами особистісного потенціалу індивіда надзвичайно актуальне для сучасних когнітивно-психологічних досліджень, його докладно розглядають і в теоретичному, і в експериментальному аспектах у роботах із психології мотивації О. М. Арестової, А. Бандури, В. К. Вілюнаса, Т. О. Гордєвої, К. Двек, Г. В. Іванченко, В. Ж. Келле, Т. В. Корнілової, Дж. Мак-Клелланда, М. Селігмана, Б. Уайнера та ін.

Мета наукової розвідки – схарактеризувати когнітивно-психологічну специфіку феноменів успіху й невдачі в сучасних психологічних студіях та співвіднесення виявлених особливостей із прикладами мовної реалізації концептів SUCCESS-FAILURE, УСПІХ-НЕВДАЧА в когнітивних ознаках, отриманих унаслідок опрацювання даних проведеного психолінгвістичного експериментального дослідження. Подібна розвідка необхідна для коректного моделювання змісту й структури зіставлених концептів і більш об'єктивного аналізу експериментально-практичного матеріалу, що репрезентує специфіку лінгвальної реалізації концептуальних фрагментів успіху й невдачі в площині американської та української мовної свідомості (далі – МС).

Дані щодо учасників проведеного психолінгвістичного експерименту (далі – ПЕД), а також матеріали методологічного характеру стосовно специфіки формування когнітивних ознак (далі – КО) містяться в наших попередніх публікаціях [7; 8 та ін.].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У когнітивно-психологічному контексті *успіх* визначається як діяльність екстернального або інтернального спрямування стосовно суб'єкта, що призводить його до необхідного результату, який можна перевірити об'єктивно чи суб'єктивно, з прогнозованими або допустимими витратами й на бажаний термін, із можливістю детермінувати модель діяльності як таку, що забезпечує успішні підсумки, і повторити її [6, с. 96]. У свою чергу, у *невдачі* вбачають протилежну успіхові специфічну умову або стан, що не відповідає очікуваному результату, й загалом подібно до успіху, актуалізується в суб'єктивній оцінці результату дії на конкретному часовому відрізку логіки дії [9].

Розглядаючи категорії *успіху* й *невдачі*, сучасна психологія акцентує увагу на поняттях *очікування*, *власне мотивації*, *мотивації досягнення*. М. Й. Варій розуміє очікування як суб'єктивну ймовірність успішного розв'язання завдання, досягнення або ступінь упевненості в успіху, зазначаючи при цьому, що коли минулий успіх підвищує очікування, то минула невдача, зазвичай, знижує його [2, с. 905–906]. У своїх міркуваннях про внутрішні чинники успіху й невдачі, які зумовлюють зміну очікувань індивіда, а також зв'язок цих категорій із поняттями *випадковості* та *удачі*, дослідник спирається на ідеї Дж. Роттера, який виокремлює *внутрішній* і *зовнішній локуси суб'єктивного контролю* очікування внаслідок успішного або невдалого результату здійснення запланованого [2, с. 906].

За Дж. Роттером, індивіди з внутрішнім локусом контролю – *інтерналі* – пояснюють те, що відбувається з ними, внутрішніми причинами – *їхніми власними навичками або здібностями*, значно сильніше змінюючи свої очікування під впливом успіху або невдачі порівняно з людьми із зовнішнім локусом контролю – *екстерналами*, – які пояснюють усе, що відбувається з ними, зовнішніми причинами – *пощастило, випадковість* тощо [17].

Ознаки інтернальності суб'єкта в досягненні успіху експлікуються в американській та українській МС за результатами ПЕД у таких КО: «The guarantee of SUCCESS is responsibility» 11 (0,46 %): *responsibility* (11) / «Запорукою УСПІХУ є працьовитість» 7 (0,3 %): *працьовитість* (7); «The guarantee of FAILURE is being passive» 16 (0,72 %): *when you are not willing to try* (12) та ін. / «Причиною НЕВДАЧІ є невідготовленість» 1 (0,05 %): *непідготовленість* (1).

Екстернальність індивідів у контексті реалізації і нереалізації агентом дії мети також відбивається в МС американських та українських мовців за результатами ПЕД у таких КО: «The guarantee of SUCCESS is luck» 31 (1,28 %): *luck* (23); *fortune* (8) / «УСПІХ – це везіння» 89 (3,88 %): *везіння* (75); *фортуна* (6); *везіння в усіх справах* (3); *фарт* (2); *талісман везіння* (2); *везіння в досягненні мети* (1); «НЕВДАЧА – це невезіння» 109 (4,98 %): *невезіння* (57); *коли людину переслідує невезіння* (11) та ін. / «FAILURE is caused by bad luck» 6 (0,26 %): *bad luck* (6) та ін.

Параметр *локусу контролю* тісно пов'язаний із гордістю та іншими самооцінними емоціями. Якщо людина вважає, що причиною успіху є її здібності, зусилля або будь-які інші особистісні характеристики, вона схильна до переживання відчуття гордості за результат діяльності, тоді як у випадку невдачі, спричиненої внутрішніми факторами, простежується зниження самооцінки [5, с. 59], наприклад, КО: «SUCCESS evokes pride» 4 (0,17 %): *pride* (4); «FAILURE despairs» 2 (0,09 %): *despair* (2) та ін.

На думку Б. Вайнера, чотирма основними чинниками, пов'язаними із ситуацією досягнення / недосягнення індивідом мети, є так звані *каузальні атрибуції*: *здібності*, *докладені зусилля*, що є внутрішніми чинниками, і *труднощі завдання* та *удача*, які вважаються зовнішніми чинниками впливу на зміну очікування людиною успішного або невдалого завершення тієї чи тієї дії або процесу [18; 19]. Суб'єкти-носії категорій успіху або невдачі мають тенденцію вважати себе відповідальними за позитивні результати своєї діяльності (тобто пояснювати успіх внутрішніми чинниками) та звинувачувати інших у своїх невдачах (тобто відносити до причин невдачі зовнішні чинники), що сприяє збереженню їхньої самооцінки [16, с. 15].

Емоції успіху–неуспіху слугують як універсальний механізм, який підключається до процесу регуляції діяльності та на основі накопичуваного досвіду сповіщає індивіда про досяжність цілей і виправданість активності й докладених зусиль [3, с. 109]. Емоційні реакції, які супроводжують факт досягнення успіху чи невдачі, прийнято розподіляти на три типи [5, с. 58–59]:

1) загальні позитивні або негативні емоційні реакції (наприклад, *радість*, *сум*), що відображають констатацію самого факту досягнення успіху / невдачі. Проілюструємо це за допомогою таких прикладів КО за матеріалами ПЕД: «УСПІХ дає радість» 28 (1,23 %): *радість* (28); «FAILURE upsets» 31 (1,4 %): *sad* (23); *upsetting* (4); *sadness* (2); *upset* (1) / «НЕВДАЧА приносить сум» 16 (0,73 %): *смуток* (9); *сум* (5); *печаль* (1) та ін. Реакції цього типу не залежать від атрибуцій та є відносно нескладними емоційними станами, що виникають відносно рано в часовій послідовності й ще не є навантаженими референтністю до особистісної відповідальності;

2) більш деталізовані за своєю природою емоції унаслідок пошуку та ідентифікації каузальних чинників, відповідальних за результат (відчуття *задоволення* після успіху, пов'язаного з витраченими зусиллями; відчуття *вдячності*, якщо результат спричинений допомогою інших людей), наприклад, КО: «SUCCESS brings contentment» 94 (3,95 %): *satisfaction* (33); *a feeling of satisfaction* (22); *something which brings contentment* (21) та ін. / «УСПІХ приносить задоволення» 66 (2,9 %): *задоволення* (66).

3) емотивні стани, пов'язані з основними параметрами каузальних атрибутцій, їхніми базовими властивостями, які впливають на очікування майбутніх успіхів, наполегливість і рівень зусиль, докладених для реалізації запланованого [5, с. 58–59]. Зокрема, параметр *стабільності* пов'язаний з емоціями, що відбивають уявлення індивіда про майбутні успіхи [19]. Так, стабільні причини невдач (*складність завдання, недостатні здібності*) породжують відчуття *безнадії, апатії*, тобто негативні переживання, пов'язані з переконанням у тому, що майбутнє не несе покращення, наприклад, КО: «FAILURE deprives one of hope» 2 (0,09 %): *hopeless* (1); *hopelessness* (1); «FAILURE is no prospects» 3 (0,14 %): *no future* (2); *no choice* (1) / «НЕВДАЧА викликає безнадію» 7 (0,32 %): *безнадійність* (4); *марно* (1); *кінець* (1); *провал усіх надій через небажання людини самій справдити їх* (1) та ін.

Водночас атрибутування невдачі за рахунок нестабільних причин (*випадковість, відсутність старанності, поганий настрій*) призводить до вищих очікувань успіхів у перспективі, ніж атрибутування за рахунок стабільних причин (*безпосереднє зусилля, везіння*) [19].

Параметр *контрольованості* пов'язаний з емоціями, спрямованими і на себе (*провина, сором*), і на інших (*жаль, гнів*), наприклад, КО: «FAILURE makes one ashamed» 26 (1,18%): *shame* (26); «FAILURE arouses pity» 14 (0,64 %): *pity* (11); *regret* (2); *pathetic* (1); «НЕВДАЧА викликає агресію» 25 (1,13 %): *злість* (23); *гнів* (1); *агресія* (1). Суб'єкт відчуває провину в разі невдачі, спричиненої контрольованими чинниками (*недостатністю докладених зусиль і т. ін.*), а відчуття *сорому* переживається індивідом через неконтрольовані ним причини невдачі (*відсутність конкретних здібностей від природи та ін.*) [18].

Активно студіюючи зміст когніцій індивіда, пов'язаний із питаннями мотивації досягнення мети, й головно, уявлення про причини його успіхів і невдач, дослідники в галузі сучасної когнітивної психології, окрім теорій локусів контролю Дж. Роттера й каузальних атрибутцій Б. Вайнера особливу увагу звертають і на такий психологічний конструкт, специфічний когнітивний предиктор мотивації досягнення, як *самоефективність*.

Зокрема, А. Бандура в контексті теорії самоефективності виокремлює такі передумови для запуску мотивації успіху суб'єкта, як привабливість результату; віра в позитивний результат; віра у власні здібності успішно виконувати певний вид діяльності [14]. За теорією А. Бандури, самоефективність передусім передбачає віру індивіда в здатність виконати діяльність, яка веде до досягнення певного результату [15, с. 118]. Дослідник виокремлює чотири джерела самоефективності: 1) досвід власних успіхів; 2) спостереження за досягненнями інших; 3) вербальне переконання в тому, що людина володіє необхідними фізичними та розумовими здібностями; 4) спокійний і ненапружений емоційний стан [15, с. 120–123].

Ю. А. Ротенфельд і Г. Х. Шингаров зазначають, що, фокусуючись на успішному результаті реалізації своєї мети й створюючи «моделі необхідного майбутнього», індивід формує у своїй свідомості не менш важливі позитивні моделі своєї життєвої перспективи [11, с. 106; 13, с. 92]. Разом із конкретними цільовими настановами формулюються також і настанови на певні комплекси позитивних емоцій, постійне «тренувальне» переживання яких допомагає людині матеріалізувати заплановане. Важливою при цьому є коеволюція трьох феноменів: дії, віри й розуму [там само].

В американській МС при концептуалізації феномену успіху відбиваються ідеї необхідності віри в себе і продукування сильного бажання досягти мети, що фіксують дані ПЕД у КО «To achieve SUCCESS one must believe in himself» 12 (0,5 %): *believe in yourself* (12); «Achievement of SUCCESS demands strong wish» 1 (0,04 %): *want it so hard that you can't but get it* (1).

Важливою передумовою успіху та невдачі є *мотивація* – сукупність психологічних утворень і процесів, які спонукають і спрямовують поведінку на життєво важливі умови й предмети, що визначають пристрасність, вибірковість і кінцеву цілеспрямованість психічного відображення й активності, яка регулюється ним [4, с. 7]. Із потребами індивіда досягати успіху та уникати невдачі в поставлених завданнях пов'язане поняття *мотивації досягнення*, що є мотивацією, спрямованою на якомога краще виконання суб'єктом у важливій для нього сфері певного виду діяльності, орієнтованої на досягнення конкретного результату, до якого можна застосувати критерій успішності (зіставити з іншими результатами, використовуючи прийняті стандарти оцінки відповідно до предметних, індивідуальних і соціальних норм) [5, с. 48–49].

Доцільним, однак, буде навести думку Н. В. Стамбулової про суб'єктивність і змінність періодичних станів успіху та невдачі щодо мотивації досягнення, оскільки, незалежно від ступеня дифе-

ренційованості критеріїв успішності, ця шкала складається з двох частин, відділених одна від одної вузькою межею [12, с. 64]. Так, перша символізує успіх, а друга – невдачу; зважаючи на досягнутий успіх, ця межа може рухатися за шкалою вгору й вниз, зміщуючи за собою нульову точку відліку. Тому виявляється практично неможливим визначити для відносно тривалого періоду часу, що саме для конкретного індивіда є успіхом, а що – невдачею [там само].

Т. О. Гордєєва пропонує системну модель процесу мотивації діяльності, що представлена *ціннісно-цільовим блоком* – системою мотивів, цілей і цінностей, які запускають поведінкові, когнітивні та емоційні процеси мотивації діяльності, орієнтованої на досягнення, й мають пріоритетне значення для визначення присутності мотивації в суб'єкта [5, с. 86]. Ціннісно-цільовий блок складається з поведінкового, когнітивного та емоційного блоків [5, с. 86–92].

Поведінковий блок актуалізує систему поведінкових компонентів мотивації та реалізується в таких психологічних детермінантах [5, с. 89]: 1) наполегливість (у сенсі тривалості прагнення до досягнення мети); завзятість і стійкість у боротьбі з невдачами; 2) інтенсивність зусиль (рівень енергії та ентузіазму); 3) стратегії подолання невдач і труднощів.

Когнітивний блок містить передусім уявлення про контрольованість процесу та результату діяльності, які описуються такими компонентами: 1) уявлення про особисту відповідальність за успіхи й невдачі; 2) упевненість у власних здібностях упоратись із певною діяльністю.

За результатами ПЕД простежується надзвичайно слабка реалізація психологічних детермінант когнітивного й поведінкового блоків ціннісно-цільових систем особистостей учасників опитування, які б відповідали за ментальне продукування в мовців стратегій досягнення успіху. Деякі КО, у яких вони реалізуються, є малочисельними та відзначаються низькою актуальністю для носіїв американської та української МС, абсолютно не ідентифіковано стратегій подолання труднощів і невдач. Це дає підставу зазначити про невпевненість американців та українців у регулятивній специфіці досягнення успішного результату й подолання наслідків недосягнення індивідом мети.

Емоційний блок може бути схарактеризований через: 1) наявність переживання задоволення від зусиль, спрямованих на досягнення результату: КО «SUCCESS brings contentment» 94 (3,95 %): *satisfaction* (33); *a feeling of satisfaction* (22); *deep personal satisfaction* (1) та ін. / «УСПІХ приносить задоволення» 66 (2,9 %): *задоволення* (66) та ін.; 2) особливості емоційних реакцій, які демонструє суб'єкт, коли стикається із труднощами та невдачами: «FAILURE brings unsatisfaction» 13 (0,59 %): *when you are not pleased with your life* (10) і под. / «НЕВДАЧА погіршує душевний стан» 36 (1,64 %): *депресія* (30); *стан емоційного пригнічення, який виникає внаслідок неотримання очікуваних речей* (1) та ін. [5, с. 89].

Очевидним, за даними ПЕД, є мотиваційний потенціал концептуальних фрагментів успіху й невдачі в МС американських та українських мовців, що засвідчує наявність у структурі та змісті досліджуваних концептів таких КО, як «SUCCESS gives hope» 1 (0,04 %): *hope* (1) / «УСПІХ надихає» 1 (0,04 %): *почуття піднесення та енергійності* (1); «FAILURE is means of motivation» 3 (0,14 %): *motivation* (2); *determination* (1) / «НЕВДАЧА є стимулом до змін на краще» 22 (1 %) : *стимул для подальших успіхів* (14); *можливості* (2).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у цій науковій розвідці з опертям на дані ПЕД встановлено взаємозв'язок концептуальних сутностей успіху й невдачі з мотиваційними аспектами діяльності індивіда та їхньої реалізації в межах ціннісно-цільового блоку особистості носія категорії успіху або невдачі, з проблемами самоефективності, екстернальних та інтернальних чинників реалізації/нереалізації індивідом запланованого, особливостями емотивних рефлексій на успішний і невдалий результат активності суб'єкта, що є досить важливим під час вивчення специфіки концептуалізації феноменів успіху й невдачі носіями американської та української МС.

Перспективними вважаємо подальші синтетичні дослідження змістової специфіки концептів SUCCESS–FAILURE, УСПІХ–НЕВДАЧА у гуманітарних дисциплінах, зокрема філософії, етиці, соціології та співвіднесення результатів подібних розвідок із фактами лінгвальної репрезентації студійованих концептів на основі різноманітного мовного та мовленнєвого матеріалу, зокрема й за результатами проведення ПЕД за участі не лише представників американської та української, а й багатьох інших лінгвоспільнот.

Джерела та література

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология : ценностно-смысловое пространство языка : учеб. пособие / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 228 с.

2. Варій М. Й. Загальна психологія : навч. посіб. / М. Й. Варій. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 968 с.
3. Вилюнас В. К. Мотивация и эмоции / В. К. Вилюнас // Психологические механизмы мотивации человека. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1990. – С. 82–216.
4. Вилюнас В. К. Психология развития мотивации : монография / В. К. Вилюнас. – СПб. : Речь, 2006. – 458 с.
5. Гордеева Т. О. Мотивация достижения: теории, исследования, проблемы / Т. О. Гордеева // Современная психология мотивации / [под ред. Д. А. Леонтьева]. – М. : Смысл, 2002. – С. 47–102.
6. Льбіна Ю. М. Психологія успіху: онтологія проблематики [Електронний ресурс] / Ю. М. Льбіна. – Режим доступу : <http://www.psy-science.com.ua/department/zbirnyk-2008/6.htm>
7. Калініченко В. І. Специфіка методології зіставного лінгвокогнітивного дослідження концепту / В. І. Калініченко // *Studia Germanica et Romanica*. – Сер. : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – Донецьк : РВВ ДонНУ, 2011. – Т. 8. – № 3 (24). – С. 52–66.
8. Калініченко В. І. Ядерний зміст вербалізованих концептів УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА, FAILURE (на матеріалі сучасної української та американської художньої літератури і психолінгвістичного експерименту) / В. І. Калініченко // *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. – Сер. : Філологічні науки. Мовознавство. – 2011. – № 5. – Ч. 1. – С. 163–169.
9. Краткий критериологический словарь [Электронный ресурс] / [под ред. Г. Мир] // Национальная философская энциклопедия. – Режим доступу : <http://terme.ru/dictionary/700/word/bog>
10. Радбиль Т. Б. Основы изучения языкового менталитета : учеб. пособие / Т. Б. Радбиль. – М. : Флинта ; Наука, 2010. – 328 с.
11. Ротенфельд Ю. А. Вера и разум : проблема коэволюции / Ю. А. Ротенфельд // *36. наук. пр. Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля*. – Сер. : Філософські дослідження. – Луганськ : РВВ СНУ, 2002. – Вип. 3. – С. 99–106.
12. Стамбулова Н. Б. Психология спортивной карьеры : учеб. пособие / Н. Б. Стамбулова. – СПб. : Центр карьеры, 1999. – 368 с.
13. Шингаров Г. Х. Эмоции и чувства как формы отражения действительности : монография / Г. Х. Шингаров. – М. : Наука, 1971. – 221 с.
14. Bandura A. Self-Efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavior Change / A. Bandura // *Psychological Review*. – Princeton : American Psychological Association Publishing House, 1977. – Vol. 84. – P. 191–215.
15. Bandura A. Perceived Self-efficacy in Cognitive Development and Functioning / A. Bandura // *Educational Psychologist*. – Washington : American Psychological Association Publishing House, 1993. – № 28. – P. 117–148.
16. Kelly H. H. Attribution in Social Interaction / H. H. Kelly // *Attribution : Perceiving the Causes of Behavior*. – N. Y. : Morristown, General Learning Press, 1971. – P. 1–26.
17. Rotter J. B. Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcement / J. B. Rotter // *Psychological Monographs*. – Princeton : American Psychological Association Publishing House, 1966. – Vol. 80. – № 1. – P. 1–28.
18. Weiner B. The Emotional Consequences of Casual Attributions / B. Weiner // *Affect and Cognition : the 17th Annual Carnegie Symposium on Cognition*. – Hillsdale : Erlbaum, 1982. – P. 185–210.
19. Weiner B. An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion / B. Weiner // *Psychological Review*. – Princeton : American Psychological Association Publishing House, 1985. – Vol. 9. – № 4. – P. 548–573.

Калініченко Вера. Некоторые аспекты концептуализации феноменов успеха и неудачи американскими и украинскими говорящими в когнитивно-психологическом контексте (на материале данных психолінгвістического експеримента). В статье с опорой на результаты проведенного при участии американских и украинских респондентов психолінгвістического експеримента рассматриваются некоторые когнитивно-психологические особенности концептуализации абстрактных феноменов успеха и неудачи носителями американского и украинского языкового сознания. В данном исследовании, в частности, устанавливается взаимосвязь концептуальных сущностей успеха и неудачи с мотивационными аспектами деятельности индивида и их реализации в рамках ценностно-целевого блока агента действия, с проблемами самоэффективности, экстернальных и интернальных факторов реализации/нереализации индивидом запланированного, особенностями эмотивных реакций носителя категории успеха или неудачи на положительный или отрицательный результат достижения цели.

Ключевые слова: успех, неудача, концепт, когнитивный признак, локус контроля, экстернальность, интернальность, мотивация, каузальная атрибуция, самоэффективность.

Kalinichenko Vira. The Certain Aspects of Success and Failure Phenomena Conceptualization by American and Ukrainian Speakers (by the Psycholinguistic Experiment Results). In this article some cognitive-psychological peculiarities of the success and failure abstract phenomena conceptualization by the bearers of the American and Ukrainian linguistic conscience are observed. The problem under consideration is investigated on the basis of current psychological studies on success and failure categories and by the data obtained from the psycho-

linguistic experiment with American and Ukrainian speakers involved. In the piece of research the author determines the interrelation between the conceptual success and failure phenomena and the motivational aspect of the individual activity, and also the problems of self-efficacy, aim-and-value cluster of the action agent, external and internal factors of achieving or not achieving something planned, emotive reactions of the bearer of success or failure category to a positive or negative result of his/her activity in the process of goal achievement.

Key words: success, failure, concept, cognitive sign, locus of control, externality, internality, motivation, causal attribution, self-efficacy.

Стаття надійшла до редколегії
20.03.2014 р.

УДК 81'33:316.77

Юлія Крочук

Система ціннісної орієнтації мовної особистості в процесі міжкультурної комунікації

У статті запропоновано огляд теоретичних положень, присвячених питанню філософсько-історичного становлення поняття «цінності», здійснено аналіз основних сфер поширення цінностей. Установлено, що залежно від способу, характеру, цілей, рамок і фреймів, а також суворості дотримання цінності бувають такі форми прояву, як звичаї, норми побутової культури, традиції, обряди, закони. Досліджено ключові компоненти системи ціннісної орієнтації мовної особистості та відзначено, що мовні одиниці, зокрема фразеологічний корпус, найпоказовіше передають основний зміст національних ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: цінність, система ціннісної орієнтації, мовна особистість, етнокультура, міжкультурна комунікація.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасних лінгвістичних студіях прослідковується стійка тенденція вивчення мови як складника етнокультури. Мовні явища виступають безпосереднім об'єктом етнолінгвістичних студій, які передбачають вивчення наслідків впливу на мовну систему таких факторів як побут, звичаї, традиції, обряди, вірування, загальна культура й особливості менталітету етносу. За посередництва мови відбувається вираження етнокультурних стереотипів, зумовлених національною специфікою сприйняття світу. До структури мовної особистості входить ціннісний, світоглядний компонент, тобто система цінностей чи життєвих сенсів. Мова забезпечує першочерговий і глибокий погляд на світ, формує той мовний образ світу та ієрархію духовних уявлень, які лежать в основі формування національного характеру й реалізуються в процесі мовного діалогового спілкування. **Мета** нашого дослідження – охарактеризувати особливості становлення та формування системи ціннісної орієнтації мовної особистості. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань:** розкрити зміст поняття «цінність», установити форми й сфери розповсюдження цінностей, а також проаналізувати компоненти системи ціннісної орієнтації мовної особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Цінності займають найважливіше місце в житті людини, адже вони слугують одними з основних будівельних матеріалів суспільства та показниками, що протиставляють людину тваринному світу. Освоюючись у світі, кожна людина вирішує для себе, які його елементи важливі для її життя, а які – ні. У результаті, у неї формується ціннісне ставлення до світу, відповідно до якого всі предмети та явища розглядаються за критерієм важливості й значимості для життя. Кожен предмет, явище чи ідея отримують свою оцінку та являють собою певну цінність, на основі якої складається відповідна атрибутика. У результаті формується загальне ціннісне ставлення людини, за якого ті чи інші явища навколишнього світу мають смисл і значимість.

Теорія цінностей почала розроблятися ще за античності, коли буття й цінності не були розділені. Платон вважав, що саме знання цінностей та їхнє втілення в реальному житті становлять невід'ємне ціле, тобто істинно добродійним і мудрим є той, хто знає, що таке високі духовні цінності й діє